

MINTAQAVIY SANOATNI TARKIBIY JIHATDAN
TAKOMILLASHTIRISH VA UNING HUDUD IQTISODIYOTIGA
TA'SIRI

Qarshi davlat universiteti

Mustaqil tadqiqotchisi

Srajidinova Nodira Shavkatovna

nodirasrajiddinova@gmail.com

Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida sanoat tuzilmasining bir yo'nalishga haddan tashqari ixtisoslashuvi hududiy iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, mintaqa sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish va uning raqobatbardoshligini oshirish iqtisodiy o'sishni ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Diversifikatsiya jarayoni ishlab chiqarish tarmoqlarini kengaytirish, yangi mahsulot turlarini joriy etish hamda qo'shilgan qiymat zanjirini chuqurlashtirish orqali amalga oshiriladi. Iqtisodiy adabiyotlarda diversifikatsiya sanoat tuzilmasining tarkibiy moslashuvchanligini ta'minlovchi mexanizm sifatida talqin etiladi. U ishlab chiqarish risklarini kamaytiradi, hududiy iqtisodiyotning tashqi shoklarga bardoshlilikini oshiradi hamda uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Ayniqsa, xomashyo eksportiga yo'naltirilgan hududlarda qayta ishlash sanoatini rivojlantirish orqali sanoat tarkibini diversifikatsiya qilish ustuvor vazifa sifatida namoyon bo'ladi.

Raqobatbardoshlikni ta'minlash esa sanoat tuzilmasining samaradorligi, innovatsion salohiyati va resurslardan foydalanish darajasi bilan belgilanadi. M. Porterning raqobat ustunligi nazariyasiga ko'ra, hududiy sanoatning raqobatbardoshligi qiymat zanjiri samaradorligi, innovatsion faollik va klasterlashuv darajasi bilan aniqlanadi. Shu nuqtai nazardan, sanoat tuzilmasini takomillashtirish jarayonida klaster yondashuvi, innovatsion infratuzilma va raqamli boshqaruv tizimlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Mintaqa sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish va raqobatbardoshligini oshirish quyidagi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar orqali amalga oshiriladi:

- ❖ sanoat tarmoqlarini tarkibiy qayta qurish va yuqori qo'shilgan qiymatli ishlab chiqarishni kengaytirish;
- ❖ sanoat klasterlarini shakllantirish va kooperatsiya aloqalarini kuchaytirish;
- ❖ innovatsion faoliyatni rag'batlantirish va R&D xarajatlarini oshirish;
- ❖ investitsion jozibadorlikni kuchaytirish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini rivojlantirish;
- ❖ raqamli transformatsiya asosida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish.

Mintaqa iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi ustuvor tarmoqlarni modernizatsiya qilish va tarkibiy jihatdan yangilash bilan bevosita bog'liqdir. Ushbu jarayonning asosiy maqsadi - aholining har tomonlama iqtisodiy farovonligini oshirish, bandlikni kengaytirish hamda daromadlar barqaror o'sishini ta'minlashdan iborat. Shu nuqtai nazardan, sanoat tarmog'i mintaqada iqtisodiyotining tayanch sektori sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda respublika yalpi ichki mahsulotida sanoat tarmog'ining ulushi qariyb 28 foizni tashkil etmoqda. Bu ko'rsatkich sanoatning milliy iqtisodiyotdagi strategik o'rnini yaqqol namoyon etadi. Biroq sanoatning YAIMdagi ulushini yanada oshirish, yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish hamda eksport salohiyatini kuchaytirish uchun zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish zarur. Sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshligini oshirish va tarkibiy diversifikatsiyasini chuqurlashtirish ilmiy asoslangan nazariy tamoyillarni ishlab chiqishni talab etadi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar, innovatsion boshqaruv tizimlari hamda intellektual ishlab chiqarish modellarini tatbiq etish sanoat samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida olib borilgan ilmiy izlanishlar asosida mintaqada sanoat tuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida innovatsion rivojlantirishning asosiy tamoyillari tizimlashtirildi va ular 1.2.1-jadvalda keltirildi. Mazkur tamoyillar sanoatning

tarkibiy modernizatsiyasi, resurslardan samarali foydalanish, raqamli boshqaruvni joriy etish hamda hududiy raqobat ustunligini shakllantirishga xizmat qiladi.

1.2.1-jadval

Mintaqa sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish va raqobatbardoshlikni ta'minlashning ilmiy-nazariy tamoyillari

№	Tamoyil	Diversifikatsiya va raqobatbardoshlik nuqtai nazaridan mazmuni
1	Tarkibiy diversifikatsiya tamoyili	Sanoatni bir yo'nalishga qaramlikdan chiqarish, yuqori qo'shilgan qiymatli tarmoqlar ulushini oshirish va ishlab chiqarish portfelini kengaytirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash.
2	Raqobat ustunligini shakllantirish tamoyili	Hududiy ixtisoslashuv, innovatsion mahsulotlar va qiymat zanjirini chuqurlashtirish orqali sanoatning ichki va tashqi bozordagi ustunligini ta'minlash.
3	Innovatsion yangilanish tamoyili	Yangi texnologiyalar, raqamli boshqaruv va ilmiy ishlanmalarni joriy etish orqali mahsulot sifatini oshirish va ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish.
4	Raqamli transformatsiya tamoyili	Sanoat tarmoqlarida IoT, AI, Big Data va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali samaradorlikni oshirish va tezkor boshqaruvni ta'minlash.
5	Klasterlashuv va kooperatsiya tamoyili	Sanoat korxonalarini o'rtasida kooperatsiya aloqalarini kuchaytirish va sanoat klasterlarini shakllantirish orqali sinergiya samaralarini yaratish.
6	Resurs samaradorligi tamoyili	Mehnat, kapital va energiya resurslaridan oqilona foydalanish orqali ishlab chiqarish unumdorligini oshirish.

7	Eksportga yo'naltirilganlik tamoyili	Raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali tashqi bozorga chiqish va valyuta tushumini ko'paytirish.
8	Strategik muvozanat tamoyili	Qisqa muddatli natijalar va uzoq muddatli barqaror rivojlanish o'rtasida optimal nisbatni ta'minlash.

1.2.1-jadvalda keltirilgan tamoyillar mintaqa sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish va uning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy asosini tashkil etadi. Diversifikatsiya sanoat tarkibining moslashuvchanligini oshiradi, ishlab chiqarish risklarini kamaytiradi va iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlaydi. Raqobatbardoshlik esa innovatsion salohiyat, texnologik daraja va qiymat zanjiri samaradorligi bilan belgilanadi. Mintaqa sanoat tuzilmasini boshqarish jarayonida yuzaga kelayotgan muammoli vaziyatlarni ilmiy-uslubiy jihatdan anglash va ularni tizimli hal etish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim nazariy vazifa hisoblanadi. Sanoat tuzilmasining tarkibiy o'zgarishlari, texnologik yangilanish jarayonlari va raqamli transformatsiya bosqichlari boshqaruv tizimining takomillashuvini talab etadi. Shu sababli sanoat tuzilmasini boshqarishning nazariy asoslarini shakllantirish, ayniqsa diversifikatsiya va raqobatbardoshlikni ta'minlash nuqtai nazaridan dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar: Mintaqa sanoatining rivojlanishida fan-texnika taraqqiyoti va zamonaviy texnologiyalarni raqamli boshqaruv tizimlari orqali integratsiyalash bir qator o'ziga xos tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, quyidagi yo'nalishlar ustuvor ahamiyatga ega:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. ¹ Porter M. *Competitive Advantage*. – Free Press, 1985.
2. 1.Glazyev S. *Teoriya dolgosrochnogo tekhnologicheskogo razvitiya*. – Moskva, 1993.
3. Yasin E. *Modernizatsiya i ekonomicheskoy rost*. – Moskva, 2011.

4. 3.Abdurahmonov Q. *Mehnat iqtisodiyoti*. – Toshkent, 2019.
5. Shodmonov Sh. *Milliy iqtisodiyot nazariyasi*. – Toshkent, 2018.
6. Vahobov A. *Investitsiyalar va iqtisodiy o'sish*. – Toshkent, 2020¹

O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ–404-son, 13.04.2016 y.

7. 6.O'zbekiston Respublikasi "Audit faoliyati to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ–677-son, 25.02.2021 y.

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.02.2020 yildagi PF–4611-son Farmoni.

